

Δρ ΜΑΞΙΜΟΣ ΧΑΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ - ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ ΛΑΡΙΣΗΣ - ΠΡΩΗΝ ΥΠΟΥΡΓΟΣ

ΑΠΟ ΤΟ «ΠΟΘΟΥΜΕΝΟ» ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΗΣ ΑΝΑΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ

Ἐφέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από τήν αποφράδα χρονιά τοῦ 1922. Τότε πού συντελέστηκε ἡ Μικρασιατική Καταστροφή, μέ κορυφαῖο γεγονός τήν πυρπόληση τῆς Σμύρνης. Ἐκείνη τήν χρονιά μπῆκε ἡ σφραγίδα τοῦ τέλους μιᾶ λαμπρῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνισμοῦ 3.000 ἐτῶν. Ἀπό τήν ἐποχή τοῦ πρώτου ἀποικισμοῦ, ὅταν οἱ Ἴωνες βρέθηκαν στά παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, οἱ ἑλληνικές πόλεις ἀποτέλεσαν μιᾶ διαχρονική γέφυρα πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης μέ τήν Ἀσία, τῆς Δύσης μέ τήν Ἀνατολή. Τά πνευματικά ρεύματα ἀπό τίς δυό πλευρές τοῦ Αἰγαίου δημιούργησαν τό θαῦμα τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας, πού ἔθεσε τόν ἄνθρωπο στό ἐπίκεντρο τοῦ κόσμου καί προήγαγαν τίς ἐπιστῆμες. Ἀκόμη καί σήμερα οἱ ἰδέες τοῦ Θαλῆ τοῦ Μιλήσιου, τοῦ Ἀναξίμανδρου, τοῦ Ἀναξίμενη, τοῦ Ἡράκλειτου, παραμένουν θεμέλια τῆς δυτικῆς σκέψης.

Ὁ μικρασιατικός ἑλληνισμός στάθηκε, ἐπίσης, τό ἐφαλτήριο τῆς ἐποποιίας τῶν ἀλεξανδρινῶν ἐκστρατειῶν πού δημιούργησαν τό θαῦμα τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου, αὐτοῦ πού ἔφθανε ἕως τήν Ἰνδία. Καί πάνω σέ αὐτό τόν πολιτισμό βρῆκε γόνιμο ὑπόστρωμα γιά νά φυτρώσει τό δέντρο τοῦ χριστιανισμοῦ. Στίς μικρασιατικές κοινότητες θά ἰδρυθοῦν οἱ πρώτες μεγάλες ἐκκλησίες. Καί ἀπό ἐκεῖ θά προέλθει πλειάδα Ἀγίων καί Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἡ Μικρά Ἀσία στάθηκε ὁ γεωγραφικός πυλώνας τῆς Ὁρθοδοξίας, καί τοῦτο ἀντιλήφθηκε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἰδρύοντας τήν Νέα Ρώμη, πού πῆρε ἔπειτα τό ὄνομά του στήν δοξασιμένη πρωτεύουσα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὁ ἑλληνισμός τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀποτέλεσε τήν πηγί τῆς δύναμης τῶν 1.100 χρόνων τοῦ Βυζαντίου, καί ἀπό ἐκεῖ, ἀπό τήν Αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, ἔγινε ἡ ἀντεπίθεση καί ἀνακατάληψη τῆς Πόλης ἀπό τοὺς σταυροφόρους. Ἀλλά τά τουρκικά στίφη, ἐρχόμενα ἀπό τήν Κεντρική Ἀσία, κατέκτησαν σταδιακά τήν μικρασιατική ἐνδοχώρα καί, στό τέλος, ὅλη τήν ὑποήπειρο,

στερῶντας ἀπό τὴν Πόλη καὶ τὴν αὐτοκρατορία τὸν πνεύμονά της. Τὸ τέλος, ἐπομένως, ἦταν ἀναπόφευκτο. Ὁ ἑλληνισμός καὶ ὁ χριστιανισμός, ὥστόσο, ἐπέζησαν στοὺς ἀλλεπάλληλους αἰῶνες τῆς σκλαβιάς – πολὺ περισσότερους ἀπὸ τὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα. Παρὰ τοὺς βίαιους ἐξισλαμισμούς, παρὰ τὴν ἀπώλεια τῆς γλώσσας σὲ πολλές περιπτώσεις. Καὶ βρέθηκε στὸν 19ο αἰῶνα σὲ μιὰ νέα ἀκμή. Κατέχοντας τὰ οἰκονομικὰ ἡνία τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ συστήνοντας σπουδαῖα πνευματικὰ ἰδρύματα, στὴν Ἰωνία, στὴν Αἰολία, στὸν Πόντο, στὴν Καππαδοκία. Ἕνας δυτικὸς ἄνεμος δημιουργίας εἶχε συνεπάρει τὸν ἑλληνισμό τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ μιὰ Εὐρώπη ἀναδυόταν στὴν καρδιά τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ Μικρασιᾶτες ἀνέμεναν τὸ ποθοῦμενο, στὸ πλαίσιο τῆς Μεγάλης Ἰδέας, καθὼς ὁ Μεγάλος Ἀσθενής, ἡ αὐτοκρατορία τῶν Ὀθωμανῶν, εἶχε περιπέσει σὲ μαρασμό, λόγῳ τῆς ὀπισθοδρομικότητας τῶν θεσμῶν της καὶ τῆς καταπίεσης πού ἀσκούσε στὶς μειονότητες της.

Τὰ διεθνή συμφέροντα, ὥστόσο, δὲν εἶχαν πεῖ τὴν τελευταία τους λέξη. Ἀσκῶντας τὴν ἐπιρροή τους, κυρίως οἱ ἡγετικοὶ κύκλοι τῆς Γερμανίας, πού ἔφαρχε νὰ βρεῖ ὁδούς ἄσκησης ἀποικιακῆς πολιτικῆς στὴν Μέση Ἀνατολή καὶ στὰ Βαλκάνια, συνέδραμαν τοὺς τουρκικοὺς κύκλους πού ἤθελαν τὴ δημιουργία ἑνὸς κράτους μὲ ὁμοιογενῆ θρησκευτικὰ πληθυσμό. Σὲ αὐτὴν τὴν νέα Τουρκία, οἱ χριστιανοὶ δὲν θά εἶχαν θέση. Πολλῶ δὲ μᾶλλον, πού ἐμφανίζονταν ὅτι εἶχαν συμπάθειες μὲ τοὺς Ἄγγλους, τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς Ρώσους. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι οἱ διώξεις κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ 1894, ἐναντίον τῶν Ἀρμενίων, ἀλλὰ συνεχίστηκαν μὲ μεγαλύτερη σφοδρότητα ἀπὸ τοὺς Νεοτούρκους μετὰ τὸ 1908. Ἀντὶ τῆς ὑλοποίησης τῶν συνθημάτων τῆς ἰσοπολιτείας καὶ τῆς εὐημερίας ὄλων τῶν πολιτῶν τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ θρήσκευμα καὶ τὴν ἐθνικὴ τους ταυτότητα, ἐφαρμόστηκαν πολιτικὲς καταπίεσης καὶ διώξεων κατὰ τῶν χριστιανῶν. Αὐτὴ ἡ πολιτικὴ τῆς καταστολῆς κατέληξε στὴν Γενοκτονία ὄλων τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς – Ἑλλήνων, Ἀρμενίων καὶ Ἀσσυρίων.

Μετὰ ἀπὸ τὴν κατάληψη τῆς ἐξουσίας τὸ 1913 ἀπὸ τὴν τριανδρία Ἐμβέρ, Ταλαάτ καὶ Τζεμάλ, καὶ ἰδίως μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οἱ διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν ἔγιναν ἀκόμη πρὸ συστηματικοί. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι ἡ σφαγὴ τῆς Φώκαιας τὸν Ἰούνιο τοῦ 1914. Αὐτὴ ἡ μόνιμη ἀπειλὴ κατὰ τῶν Ἑλλήνων Μικρασιατῶν ὀδήγησε ἑκατοντάδες χιλιάδες στὴν προσφυγιά. Καὶ αὐτὸς ὁ κίνδυνος τῆς καθολικῆς ἐκδίωξίς τους ἦ ἀκόμη καὶ τῆς ἐξολόθρευσίς τους ἀνάγκασε τὸν Ἐλευθέριο Βενιζέλο νὰ λάβει τὴν ἀπόφαση νὰ ἀποσταλεῖ ἑλληνικὸς στρατός στὴν Σμύρνη. Ὅπου ἐκεῖ, καθὼς καὶ

σέ ολόκληρη τήν περιοχή του Αιιδίνιου, θά μπορούσε σέ μιά πενταετία νά συγκεντρωθεί ό χριστιανικός πληθυσμός από τήν ένδοχώρα καί νά κηρυχθεί ή περιοχή αυτόνομη ή καί νά ένωθεί μέ τήν Έλλάδα. Αύτή ήταν ή στιγμή του υπέρτατου θριάμβου της Μεγάλης Ίδέας. Τό όραμα γενεών καί γενεών, γιά ένα κράτος πού θά συμπεριλάμβανε σχεδόν ολόκληρο τόν έλληνισμό –έκτός, τότε, της Κύπρου, της Βορείου Ήπειρου καί του Πόντου, πού γνόταν προσπάθεια νά ένταχθεί σέ ένα ποντοαρμενικό κράτος– φαινόταν ότι έπιτέλους πραγματοποιείτο.

Δυστυχώς, όμως, τό σαράκι του Έθνικου Διχασμού, γιά μιά άκόμη φορά, ύπνόμευσε τόν κοινό στόχο. Η μοιραία σύγκρουση των φιλοβασιλικών δυνάμεων μέ τόν Βενιζέλο, ή ήπτα του τελευταίου στις εκλογές του 1920, οι αστοχίες καί τά λάθη των κυβερνήσεων 1920-22, όδήγησαν σέ ναυάγιο τήν Μικρασιατική Έκστρατεία. Κι αυτό παρά τήν γενναιότητα των Έλλήνων στρατιωτών καί τις πολλές έπιτυχίες στο πεδίο της μάχης. Στο άποτέλεσμα αυτό συνετέλεσε, ώστόσο, καί ή άνθελιπνική στάση μεγάλων δυνάμεων, όπως της Γαλλίας, της Ίταλίας καί της νεαρής τότε Σοβιετικής Ένωσης, πού συντάχθηκαν άναφανδόν μέ τόν Κεμάλ, τροφοδοτώντας τον μέ όπλισμό καί δίνοντάς του οικονομική καί διπλωματική άρωγή.

Σέ κάθε περίπτωση, ή έπομένη της καταστροφής βρίσκει σύμπαντα τόν έλληνισμό σέ μιά νέα έποχή. Μέ νεκρή, πλέον, τήν Μεγάλη Ίδέα, ό στόχος πού έτέθη ήταν νά άφομοιωθεί ό τεράστιος προσφυγικός πληθυσμός πού είχε εισρεύσει στην Έλλάδα, στά ύφιστάμενα σύνορά της. Πρόκειται γιά ένα κολοσσιαίων διαστάσεων γεγονός, πού διήρκεσε πολλές δεκαετίες, καί θά μπορούσε νά χαρακτηριστεί ως άληθινό «έπος».

Γιατί, ή Έλλάδα του Μεσοπολέμου ήταν μιά πάμπρωχη χώρα, κατεστραμμένη οικονομικά από τούς πολέμους πού είχε διεξαγάγει τό προηγούμενο διάστημα, καί εύρισκόμενη διαρκώς σέ μιά πολιτική άναστάτωση. Κι όμως, τό άποτέλεσμα είναι άξιοθαύμαστο, κάνοντας μιά σύγκριση μέ τις δυσκολίες πού άνέκυψαν τήν δεκαετία του 1990 μέ τό έγχείρημα της έγκατάστασης μερικών δεκάδων χιλιάδων παλινοστούντων, από τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες.

Γενικώς, στόχος του κράτους ήταν ή άποκατάσταση των προσφύγων νά γίνει σέ νέους έναίους οικισμούς, άμιγώς προσφυγικούς, πού θά έξασφάλιζαν συνθήκες κατά τό δυνατόν παρόμοιες μ' εκείνες της χαμένης πατρίδας τους. Έτσι, θά μπορούσαν νά ξαναμίξουν οι συγγενικές οικογένειες καί σέ περιβάλλοντα οικεία, νά άντιμετωπίσουν εύχερέστερα τις δυσκολίες της προσαρμογής τους στην έλλαδική πραγματικότητα. Έτσι κτίσθηκαν ή Νέα Ίωνία, ή

Νέα Φιλαδέλφεια, ή Νίκαια, ή Νέα Σύμωρη, τά Νέα Μουδανιά, ή Νέα Άλικα-
 νασσός, ή Νέα Έρυθραία, ή Νέα Φώκαια, ή Νέα Καρβάλη, ή Νέα Μάκρη,
 αλλά και μία σειρά από χωριά στην ήπειρωτική Έλλάδα.

Άπό τό σύνολο τών προσφύγων, περίπου τό 47% έγκαταστάθηκαν σέ
 άγροτικές περιοχές, ένώ τό υπόλοιπο 53% σέ αστικά κέντρα. Συγκεκριμένα,
 άπό τούς «άγρότες πρόσφυγες» 430.295 έγκαταστάθηκαν στην Μακεδονία,
 68.358 στην Θράκη και οι υπόλοιποι 53.283 σέ άλλα διαμερίσματα τής χώρας.

Ήταν, κυρίως, οι βενιζελικές κυβερνήσεις, οι όποιες σέ συνεργασία μέ τήν
 Έπιτροπή Άποκατάστασης Προσφύγων διοχέτευσαν τούς πρόσφυγες στον
 πρωτογενή τομέα, ό όποιος, πριν από τήν έλευση τών προσφύγων, άδυνα-
 τοϋσε νά καλύψει τίς ανάγκες του πληθυσμού σέ σιτηρά. Έπιπλέον, μέ τόν
 τρόπο αυτό, ενίσχυε μέ έλληνικούς πληθυσμούς περιοχές, οι όποιες είχάν
 έκενωθει άπό τούς μουσουλμάνους, μετά τήν ανταλλαγή τών πληθυσμών
 βάσει τής Συνθήκης τής Λωζάνης, τό 1923.

Όστόσο, οι περιουσίες πού άφησαν πίσω τους οι μουσουλμάνοι δέν έπαρ-
 κοϋσαν γιά τήν άποκατάσταση όλων τών προσφύγων. Ταυτόχρονα, έντονες
 ήταν οι πιέσεις και τών γηγενών άκτημόνων καλλιερηγίων, πού, εύλογα, άνέ-
 μεναν νά έπωφεληθοϋν και αυτοί άπό τήν διανομή τών γαιών. Τό μείζον αυτό
 άγροτικό πρόβλημα λύθηκε τελικά μέ εύρειες άπαλλοτριώσεις μεγάλων έκτά-
 σεων σέ όλόκληρη τήν χώρα.

Έπρόκειτο γιά ένα πρόγραμμα, πού είχε εκτός άπό οικονομικά αίτια και
 πολιτικά, καθώς ό Βενιζέλος στόχευσε στην δημιουργία μιās νέας μεγάλης
 τάξης άγροτών μικροϊδιοκτητών, πού θά απέτρεπε τήν εμφάνιση ανατρεπτικών
 κινημάτων, όπως αυτά είχάν αναπτυχθεί σέ άλλες χώρες τών Βαλκανίων.

Άξίζει νά αναφερθεί ότι τό μέγεθος του κλήρου πού παραχωροϋνταν σχε-
 τιζόταν άνάλογα μέ τόν αριθμό τών οικογενειακών μελών. Ός εκ τούτου, πολ-
 λαπλασιάστηκαν οι γάμοι και οι γεννήσεις μεταξύ τών προσφύγων. Έτσι,
 πολύ γρήγορα, όχι μόνον άποκαταστάθηκε τό μέγεθος του πληθυσμού τών
 προσφύγων πού είχάν έγκατασταθεί στην Έλλάδα και είχε μοιραία μεγάλη
 θνησιμότητα, αλλά άρχισε νά αύξάνεται.

Η προσφορά τών προσφύγων θά είναι μεγάλη, ώστόσο, και στα αστικά
 κέντρα. Αυτοί θά άποτελέσουν τό νέο πολυπληθές βιομηχανικό προλεταριάτο,
 πού παρείχε άφθονη φθηνή εργατική δύναμη, κυρίως στην κλωστοϋφαντουργ-
 γία, τήν ταπητουργία, τήν μεταξουργία και τήν άλευροβιομηχανία, συντελώντας
 στην οικονομική ανάπτυξη του Μεσοπολέμου. Ταυτοχρόνως, οι Μικρασιάτες
 έμποροι, βιοτέχνες και βιομήχανοι –όπως ό Άθανάσιος Μποδοσάκης– έφοπλι-

στές –όπως ο Άριστοτέλης Ώνάσης– θά δώσουν μιά νέα πνοή στην επιχειρηματικότητα της Ελλάδας, φέρνοντας μαζί τους τις γνώσεις και την εμπειρία που είχαν αποκτήσει από τον ρόλο που έπιτελοῦσαν, ως αστική τάξη της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Καθόλου μικρότερη δέν ἦταν ἡ συμβολή τῶν Μικρασιατῶν στά ἑλληνικά γράμματα. Πλειάδα κορυφαίων συγγραφέων καί ποιητῶν θά διαμορφώσουν ἕνα νέο πνευματικό σύμπαν, κυρίως ἀπό τήν λεγόμενη γενιά τοῦ 1930: Γιώργος Σεφέρης, Ἡλίας Βενέζης, Φώτης Κόντογλου, Τάσος Ἀθανασιάδης, Κοσμάς Πολίτης, Στρατίς Δούκας καί τόσοι ἄλλοι.

Καθοριστική ἦταν ἡ συμβολή τῶν προσφύγων γυναικῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στήν συνολική ἀναβάθμιση τῆς θέσης τῆς γυναίκας στήν Ελλάδα. Περισσότερο χειραφετημένες ἀπό τίς γηγενεῖς, οἱ Μικρασιάτισσες ἔσπασαν παγιωμένες προκαταλήψεις στήν ἑλληνική κοινωνία καί συνέβαλαν στό νά ἀποκτήσουν οἱ γυναῖκες περισσότερο δικαιώματα στήν ἐργασία, στίς προσωπικές σχέσεις, στήν οἰκογένεια καί στήν πολιτική.

Όλα τά παραπάνω, ὅμως, δέν πραγματοποιήθηκαν σέ ἕνα ἀνέφελο περιβάλλον, καθώς οἱ πρόσφυγες ἀντιμετώπισαν ἀρχικῶς μιά εὐρεία καχυποψία, σέ κάποιες περιπτώσεις ἀκόμη καί ἐχθρότητα ἀπό τοῦς γηγενεῖς. Χαρακτηρίζονταν ὡς «τουρκόσποροι» ἢ «πρόσφυγες». Πίσω ἀπό αὐτήν τή συμπεριφορά ὑπῆρχε ὁ φόβος γιά τήν ἀπώλεια πολιτικῆς ἐπιρροῆς καί οἰκονομικοί λόγοι.

Ἰδιαίτερα οἱ ἀκτίμονες ἀγρότες ἢ νομάδες κτηνοτρόφοι ἦταν βέβαιοι ὅτι εἶχαν δικαίωμα χρησικτησίας στήν περιοχή πού ἐγκαταστάθηκαν οἱ πρόσφυγες. Οἱ ντόπιοι, ἕως τότε, ἀνέμεναν τήν ὥρα πού ἡ Πολιτεία θά τοῦς παραχωροῦσε τήν δημόσια γῆ. Αὐτή ἦταν καί ἡ βασική αἰτία τοῦ χάσματος πού ἀναπτύχθηκε τά πρῶτα χρόνια τῆς συγκατοίκησης στόν ἴδιο γεωγραφικό χῶρο, προσφύγων καί ντόπιων. Ἀναμφίβολα, ὅμως, ὑπῆρξε καί μιά αὐθόρμητη ἀντίδραση σέ ἕναν διαφορετικό τρόπο ζωῆς πού ἔφερναν μαζί τοῦς οἱ πρόσφυγες καί σέ ἀρκετές περιπτώσεις ἦταν πολύ διαφορετικός ἀπό αὐτόν πού ἦταν ὁ καθιερωμένος σέ πολλές περιοχές τῆς Ἑλλάδος.

Τελικῶς, ὁ πόλεμος στήν Ἀλβανία, ἡ ξενική κατοχή ἀλλά καί ὁ Ἐμφύλιος παραμέρισαν τίς ἀρχικές ἀντιθέσεις ὑπό τό βάρος τῶν κοινῶν δοκιμασιῶν. Ἡ ἀπόσταση μεταξύ τῶν γηγενῶν καί τῶν προσφύγων σχεδόν χάθηκε καί ἡ ἴδια ἡ λέξη «πρόσφυγας» ἔχασε τήν ἀρνητική σημασία της.

Στίς ἐπόμενες δεκαετίες ἡ ὥσωση μεταξύ τῶν πληθυσμῶν ἦταν σχεδόν πλήρης. Οἱ πρόσφυγες μέ τήν ἐργατικότητά τοῦς θά ἀνέλθουν κοινωνικά εἴτε

στis αγροτικές είτε στis αστικές περιοχές, προσδίδοντας έναν ιδιαίτερο δυναμισμό στin ελληνική κοινωνία, όπως είχε προβλέψει με τίν συνήθη οξυδερκεία του ο Έλευθέριος Βενιζέλος.

Σήμερα, 100 έτη μετά τά τραγικά γεγονότα τής Σμύρνης και τίν κορύφωση τής Γενοκτονίας τών Έλλiνων τής Ίωνίας και του Πόντου, οφείλουμε νά στρέψουμε τίν κεφαλή στό παρελθόν. Νά δούμε εκ νέου τίν ιστορική πραγματικότητα. Νά αναδείξουμε τόν σπουδαίο πολιτισμό του μικρασιατικού ελληνισμού και νά αντιληφθούμε τό πόσο έχει επηρεάσει τίν ταυτότητά μας. Νά εκτιμήσουμε τίν προσφορά του προσφυγικού κόσμου στin οικονομική και πνευματική ανάπτυξη τής Ελλάδας. Και κυρίως νά δούμε, με τίν αντικειμενικότητα πού μπορεί νά προσφέρει ή χρονική απόσταση, τά λάθη πού διαπράχθηκαν τότε. Όχι μόνον για τίν ικανοποίηση τής ιστορικής περιέργειας, αλλά για νά μίν τά επαναλάβουμε. Διότι, δυστυχώς, παρά τό ότι έχουν περάσει τόσα χρόνια, ή πληγή με τίν Τουρκία παραμένει ανοιχτή. Η γείτων χώρα όχι μόνον δέν έχει μετανοήσει για τά εγκλήματα πού είχαν διαπραχθεί έναντι τών χριστιανικών πληθυσμών πού κατοικούσαν στin Μικρά Ασία και αρνείται πεισματικά νά αναγνωρίσει τίν Γενοκτονία τους, διαστρέφοντας τά γεγονότα, αλλά και συνεχίζει νά απειλεί με πόλεμο τίν πατρίδα μας. Η τουρκική πολιτική ήγεςία, δυστυχώς, σχεδόν από όλα τά κόμματα, καταγίνεται σέ μιά πρωτοφανή επιθετική ρητορεία κατά τής Ελλάδος, αμφισβητώντας ακόμη και τίν κυριαρχία τών ελληνικών νησιών του Αιγαίου, πού πρώτα υποδέχθηκαν τούς πρόσφυγες τής Μικρασιατικής Καταστροφής. Η Άγκυρα θέτει ευθέως αναθεώρηση τής Συνθήκης τής Λωζάνης, πού καθορίζει όλες τis βασικές παραμέτρους τών σχέσεων Ελλάδος-Τουρκίας, και οραματίζεται τίν ανασύσταση τής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ός εκ τούτου, ο κίνδυνος είναι ύπαρκτος. Και ο ελληνισμός οφείλει νά διαφυλάξει, πάνω από όλα, πέρα και έξω από όποιοσδήποτε πολιτικές ιδεολογίες και κομματικές ταυτότητες, τίν εθνική του ένότητα. Γιατί μόνον αυτή μπορεί νά αναχατίσει τίν οποιαδήποτε πρόκληση. Νά μίν λησμονούμε ότι ή έλλειψη της ήταν αυτή πού, τά δύσκολα χρόνια 1919-1922, οδήγησε τόν ελληνισμό από τόν θρίαμβο στin τραγωδία τής Μικρασιατικής Καταστροφής. Έκατό χρόνια αργότερα, εκείνο τό θλιβερότερο πάθημα τής ιστορίας μας πρέπει νά μās γίνει διαχρονικό μάθημα.